

משפחה במרחמה

גטיימאגס / גאטליק

ההורי". השפעתה של סרבנות הקשר על כל בני המשפחה היא הריסנית, ומעכבת התפתחות רגשית תקינה. הפסיכיאטר ריצ'רד גרנדר היה הראשון שהתייחס בצורה שיטתית לתופעות שהתגלו אצל ילדים בהקשר לסכסוכי גירושים, והוא שטבע את המושג "תסמונת הניכור ההורי", והוא SYNDROM PARENTAL ALLIANATION P.A.S. לטענתו, בכל מקרה כזה יש מרכיב הסתה ושיטת מוח מצד ההורה המסומן, שנעשית במודע.

חוקרים אחדים מגדירים את התסמונת כ"חסימה נפשית" של הילד בידי ההורה המסית. על הילד מופעלים אמצעים פסיכולוגיים גלויים וסמויים, המנתקים אותו מאחד ההורים והופכים אותו תלוי לחלוטין בשני. בארצות הברית תלו את הסיבות לתסמונת - שהחלה לצוץ באמצע שנות התשעים בבתי משפט - בעיקר באמונת, מכיוון שכרוב מקרי הגירושים תן היו אלה שקיבלו את המשמורת על הילדים. במיוחד במשפטים

אני אם שמלה ליתום בעל מוחר, אומרת נחריצות רוצה לשם ברזי, השם המלא שמוד במערכת, משפחנית במקצועה. "אני אם לילד מתבגר שמתגבר לי חמש שנים. בעת הפרידה הוא היה בן עשר. גם סבא וסבתא שלו איברו את הקשר איתו. אך בינינו כלום משותף. לא ארוחות, לא סיחות, לא שגרה שבונה רגשות וקשר. את חבר מצווה שלו הוא תנג בלי אמא. אני רואה אותו רק כאשר אני מקבלת מידע מאחיו איפה הוא נפגש עם חברים. הוא אומר לי שלום, מצוין שהוא נורא ממחר והולך. כשאני מצלצלת, הוא טורק טלפונים. לפעמים מתקשר לבקש משהו וברגע האחרון אומר שאין צורך, אבא כבר סידר. כאשר באופן גריר בחנים הוא מגיע לארוחה משפחתית, הוא לא מוכן שאסיע אותו ולא נשאר לישון. חברים מטריבים לגשר כי הם חוששים שיתנתק מהם אם יקחו צד לטובתי".

חוסר נכונותו של ילד להיות בקשר עם אחד מהוריו מוגדר כסרבנות קשר או "תסמונת הניכור

גילי מצא *

מאבקי גירושים גוברים לא פעם מחיר כבד: הילדים שנשארו אצל אחד ההורים לא מוכנים לפגוש את ההורה השני או אפילו לדבר איתו. קוראים לזה "תסמונת הניכור ההורי". אם נקלעתם למצב שבו הילד מסכן אתכם, דעו שיש מה לעשות

מומשיכם, שבהם בני הזוג לא הגיעו להסכם, הילדים הפכו להיות חלק מהמאבק המשפטי והתנגרו להורה הלא משמורן, כלומר לאב ברוב המקרים, עד ניתוק הקשר. רינת: "מאז שנת ה'80 היו אלו בעיקר האמהות העצמאיות כלכלית, שבתי המשפט נהיו להצמיד להן את האשמה בתסמונת הניכור ההורי. אבות, שקודם לכן היה להם סיכוי קלוש לקבל את הילדים למשמורתם, מצאו בבתי משפט תמיכה לתביעותיהם. התוצאה של האשמת בית המשפט את האם בתסמונת הייתה העברה מיידית של החוקה על הילדים מהאם לאב, עקב 'חסכנה' הטמונה בניכור. העברה זו נודדת הפסקת תשלומי המזונות מצד האב עבור הילדים. יוצא, לכאורה, וול יותר לאב לשכור עודף ריון ו'מומחה' לבריאות הנפש, מאשר לשלם מזונות. מודרך בנקמנות לשמה, שכסופו של רבר יוצאת להם הרבה יותר יקרה. זה הסיפור שלי שבו נלקחה ממני המשמורת על בני בעורמה וללא סיבה הגניחה את הרעת", היא מסכמת.

קונפליקט נאמנות

כיום מזוהים סמונה שלבים בתופעת הניכור ההורי, שבמהלכה הילד הפך ל"שפיט" של ההורה הנמנע, מרווח ומלשין אחרי כל ביקור אצל ההורה השני, אם בכלל מתקיימים ביקורים. "הילד רוחה את ההורה באופן מוחלט. הוא מתוכנת לכך. זו לא בחירה חופשית שלו, אלא פתרון דחוק נושא להתקיים במערכת הרגנית", מסבירה אלישבע וזרידייך, שהייתה אחראית לטיפול המעמד הראשי ופקידי הסעד לסרדי רין כמנהל השידוחים החברתיים בעידיית תל אביב. "הילדים לומדים שעל ידי מגיעת אבהם הם יכולים לשלוט בהורה, להשפילו ולהתעלל בו. הם מופכים לכלימילים, וזה מצב מסיכן. הם שימרים מוחם ומאבדים ידאית כבוד גם כלפי מבוגרים אחרים. אבל הבושה המראגה היא סברנות קשר עלולה להתרחש גם במקרה של הורות טובה מצד ההורה המסורב, כי הילדים מתקשים להתמודד עם קונפליקט נאמנות. השנאה מרעצנת כדי שהילד יוכל להגן על עצמו מפני התבוענות הרגשית. העוינות גדולה, ולעתים מלווה בחרדה ופניקה, עד שאין אפשרות להביא את הילדים לביקור בבית ההורה המסורב. זה לא נובע רק מהסתה, אלא מהצורך של הילד לא להיות בקונפליקט. לכן הוא מייצג רמות אחת של הורה טוב ואחרת של הורה מפלצתי".

– אך מתרחש ויאלוה עם הורה מסורב? אין ויאלוה. הילדים מוחקים כל פרט ופרט חובי ממנו. מנגנוני ההגנה שלהם הפכים נוקשים. השנאה נבנית בהדרגה לפני שהיא הופכת לסברנות – לפעמים, רק מעצם זה שהורה אחד משתף את הילדים בכל מה שמתרחש, והורה השני שותק

קהל שבוי למשפחות החוות את "תסמונת הניכור ההורי"

כיום יש שתי אופציות טרזיכות את המשפחה הקיימת כיום, של התערבות משפטית המוללת מינוי "מנהל מקרה", והדינמיקה נעשית באמצעות פקיד סעד לסרדי רין, מרכזי קשר ומטפלים פרטיים. שיטה זאת היא GFT (GROUP FAMILY THERAPY), שטטרתה הרוחקת הילד ממעורבות בסכסוך הגירושים. המשפחות מופנות לטיפול בצו בית משפט, וכל הורה בנפרד משולב בקבוצת הורים מעורבת – אמהות ואבות, הורים משמורנים והורים מסורבים – כך שהוא נחשף לקשיים של הצד השני בסכסוך, דבר המאפשר הקשנה והזדהות. הילדים משולבים בקבוצת בני 15-18 וכוללת אחים. ילדים כגילים אחרים משולבים בתוכנית במפגשים פרטניים. הטיפול כולל 16 מפגשים, ונערך על ידי פסיכיאטרים, פסיכולוגים ועובדים סוציאליים. בסיום ניתנות המלצות לגורמים כהילה להמשך. הפרויקט נערך במסגרת העמותה לילדים כסיון, במחלקה לטיפול בילד ובנוער במרכז הקהילתי לבריאות הנפש ע"ש בילד, ברמת הן.

השיטה השנייה נקראת "טיפול משפחתי הבעתי", (FAMILY R.E.T. EXPRESSIVE THERAPY). גם כאן המשפחות מופנות בצו בית משפט. במודל המשפחתי הבעתי מטופלים כל בני המשפחה ביחד ולחוד, בהרכבים שונים, והמנטה היא לבנות היררכיה משפחתית בריאה ולהביא ליצירת חוויות חיוביות משותפות ושפה תקשורתית חדשה. תיקון הטראומות והניכור נעשה באופן יצירתי על ידי משחקי תפקידים והתמקדות בויכוחות חיוביים – למשל על ידי עיון באלבום המשפחתי, שימוש בציורים, והפעלות שטטרתן לכטא כעסים. את הטיפול מנחים תרפיסט באמנות, פסיכולוג ובעלי מקצוע בתחום המעמד האישי. הרעיון הוא ליצור שיתוף פעולה בין הורים לטובת התמודדות עם הבעיה.

מתוך מחשבה על טובתם. כאשר ההורה השותק ניסה מאוחר יותר לספר את גרסתו, הילדים כבר יראו בו איוב והדום המשפחה, מבוזיה אלישבע וזרידייך.

– מוקד המבנות שהילדים חשופים אליהן? "דם השופים לסטרס מתמשך, לאבל ולטראומה. הם יכולים לפתח סימפטומים של ריבאוק, חרדה, המתגרות, קשיים חברתיים. בבגרותם, הם עלולים להתקשות ליצור מערכות יחסים ארוכות ומשמעותיות, כי הם חווים פיצול רגשי שבו אם אהבים מישהו אחד, שונאים את האחר".

חך של ערפל

רינה לא מפסיקה להתגעגע לבנה, ולייאל ליום שבו יסכים לאיזשהו קשר איתה. "יש אהות שמתאבדות בעקבות הסיטואציה, אני שודרת", היא אומרת. "ניסיתי לתת לעצמי ולבני משפחתי תשובות, באמצעות מחקר שעשיתי על התופעה במסגרת לימודי המשפטים שלי, בהם התמחותי ברני משפחה. רציתי לנסות לגייס את החוק לטובת השפיות ההורית. ההתגברות הלה כאשר החלו ריונים לעניין המשמורת והמוזנות. החל מאבק משפטי עם הגרוש שלי על רכוש רב, שלא הסתיים. נאלצתי לרדת ברמת היים, מוילה מפארת לזירה קטנה. ויתרתי על המזונות והסכמתי שבני יהיה אצל אביו כמסמורן, כי חשבתי שככה אעזור לו להתמודד טוב יותר.

"יהי שלב שבו כימי הביקור בני סירב לאכול, הסתגר וברח לאביו. כיום ארד ב'2002, הוא הוליד שהוא לא מגיע יותר. במקום שיקבל עידוד לשמר את הקשר, הוא קיבל מסר שצריך להגן עליו מפני. פניתי לגרמי רוחה, שניהלו ביניהם מאבקים על אופן ההתנהלות בתיק. מצב הילד הידרדר מאוד. איימתי שאתבע אותם. לא עזרתי. סימפטיה, כי אני לא כנועה ומתנביינת. מכוון שבני עבר את גיל 14 ובית המשפט לא מתמודד עם מתבגרים, הפתרון של טיפול משפחתי קבוצתי לא רלוונטי. הייתה תקופה שאביו מימן טיפול פסיכולוגי, אבל לאחר תקופה הפסיק אותו. כעננה שהטיפול משרת את האינטרסים שלי.

"ניסיתי כל מה שיכולתי, כולל לראיון את בני, בביקור הראשון שעשה אצלי אחרי חמש שנים נראו מסגרת, ונאלצתי להפסיק כי הוא בנה מסך של ערפל, והאבק היה בלתי נסבל. שלחתי לו ולאביו את הראיון, שנכנס לעבודה הסיום שלי, כדי שאולי משהו יתעורר. קיבלתי תגובה שהמצאתי את זה ואני משוגעת. אני מאשימה את המערכת המשפטית שהתערבה וערערה את מעטרי החיותי. המערכת פרצה והפירה את האינטימיות המשפחתית עם מושגים מכיכים של מסוגלות הורית, משמורת וטובת הילד. נוף זו ברק את טיב הקשר ששרד ביני לילדי, שהיה נפלא עד

לגידושי. ההשפעה הטראומטית לעולם לא תימחה, גם כאשר יסכבו גלי הסערה וקונפליקט הנאמניות.

הילדים היו אלימים

המקרה של רינה, הוא בדיוק מה שאלישבע וזריריך מנסה למנוע. לפי זריריך, שפיתחה שתי שיטות טיפול למקרים שכאלה, כל משפחה לפני גידושים צריכה לעבוד תהליך טיפולי תומך, בצו בית המשפט. "כדי שלא יהיה מצב שהורה הנגט ישעל בחוסר אונים, וכל פעולה שלו תקציץ את המאבק, והורה המשמרן לא יבטל את הצורך להיות במסגרת טיפולית ולשתף פעולה, צריך צו שחייב אותו לעשות זאת. מתוך הבנת חשיבות רמות שני ההורים לגפס הילד, מנינים על טובת הקטין בניסיון למנוע נתק, שהגוף שלו לא ניתן לשיעור", אמרת זריריך, העוסקת במסגרות קשר ב-15 השנים האחרונות. במקרה של סרבנות קשה, גורס פרוק של "מנהל מקרה" הממונה מטעם בית המשפט, שיקטוף את הקצוות בין גורמים שונים. ששון והסם המלא סבור במערכת, נכה בן 50, שהיה מסורב קשה בנושך המש שנים, הוא מקרה קלאסי של התערבות שהצלחה בעקבות מכתב ששלח לנדרסי הרווחה, מונחה וזריריך למנהלת המקרה שלו, ובזכותה, לרבי ששון, ילדיו חזרו לקיים איתו קשר תקין, אחרי שנים שבתן התגברו לו והשפילו אותו. "אחד מההישגים היה שהאב הגג בו מצויה לבנו הצעיר, ושני הילדים היו בחתונתו, שברר את הכוס במקומה והוא רק איתם סלואו בכיסא הגלגלים", אמרת זריריך.

"כתבתי את המכתב לאחר רצח נהג המונית דרוק רוט על ידי שני נערים בני 14", אמרת ששון. "הברתי את אביו של אחד הרוצחים, נכה שהיה מסורב קשה, והילד זעק לתשומת לב הסיפור היה מבחינתי תמרוך ארום ענק, כי ילדי הפכו אלימים כלפי, בין ריסק לילדה בכיתה סביבילה את הצורה, והשעיה. במכתב ששלחתי לכל הגורמים האפשריים, כולל למועצה לשלום הילד, הבעתי חשש שהם יגרלו להיות חיילים מסוכנים, כי איכותי את סמכותי הזרית".

תאר את הוורדרות הקשר בינך לילדים.
"כשאשתי עזבה את הבית עם הילדים היא, עשתה הכל כדי למנוע את הקשר בינינו. לא הצלחנו להגיע להסכם, היה מצדה כעס ורצון לנקמה. נקבעו הסדרי ראייה, והייתי מגיע לקחת אותם בעזרת אמי, בגלל המוגבלות שלי. גרושתי הייתה שולחת אותם לא מוכנים ומלוככים. פעם אחת תקפה אותי, וקיבלה עבודות שירות. הילדים הפכו אלימים. באחת הפעמים הם עלו על גג האוטו, דרוק עלי בקבוקי חול

"היה שלב שבו בימי הביקור בני סירב לאכול, הסתגר וברח לאביו. ביום ארוך ב-2002, הוא החליט שהוא לא מגיע יותר. במקום שיקבל עידוד לשמר את הקשר, הוא קיבל מסר שצריך להגן עליו מפני אמה. ניסיתי כל בלתי נסבל"

יחסים על תמליל הפגישה של רינה עם בנה לאחר 5 שנות נתק

אב: מה זכור לך מהפגישה ואיך היא השפיעה על חירך?

בן: אני לא זוכר כלום, רק אחרי הפרידה.

אב: איך השפיעה עליך הפרידה?

בן: היא לא השפיעה עלי בכלל.

אב: למה חולטת להפסיק לבוא לאמא?

בן: הייתי רב עם אמא כל הזמן, ולא היה לי נעים לבוא לאמא הביתה.

אב: מה השתנה שלא היה לך נעים?

בן: לא יודע, לא זוכר, זה היה כל כך מוזק.

אב: למה אתה לא בקשר עם אמא?

בן: כי אמא גרה רחוק ואם גרה במרחק עשר רקות נסיעה.

אב: למה אתה לא רוצה לבוא לאמא ולישון אצלח?

בן: לא יודע לענות על זה.

אב: איך אתה חושב שאפשר להיות בקשר?

בן: לא יודע. את המבוגר, תמצאי פתרון.

אב: אתה חושב שזה בכלל חשוב להיות בקשר עם אמא?

בן: חשוב.

אב: מה המאמץ שאתה מוכן להשקיע?

בן: מוכן להיפגש בתנאים שלי.

אב: מה התנאים שלך?

בן: לא יודע.

אב: לא מפריע לך להמשיך ככה?

בן: סוגע לא וזרדאיון נקטע.

ושרטו את הפה עם ברזל. כפעמים אחרות כאו עם מקלות כמו נינג'ות ואיימו עלי. "נגמתי לטראומה. הרגשתי שרמי מותר ופחדתי לפגוש את ילדי. הייתי מודע, רועד, לא יודע למה לצפות. תחושת הערך העצמי שלי הידרדרה, בעבודה הייתי מפסל. הורקטי לסייע נפשי כדי להתמודד. פקירות הסעד קבעו שאראה את הילדים שעתיים בשבוע. הן הציעו שנשחק משחקי כדור, ואם אני לא מסוגל, אז העוד שלי יעשה זאת במקומי. האסימות הייתה סטירה נוספת. הוטלך שנקיים את הסגשים במקום נייטרלי לפגוש. הייתי בא עם ממתקים ופינוקים, ואמא שלהם השקיעה מבחור. כשהם היו יושבים לי על הכרעים ומבחינים בה, היו מיר יורדים. יום אחד אמם נכנסה, והייתה אותם ממני ואמרה שצריך ללכת. היא קיללה אותי וצעקתי לה 'נאצית'. כשהורכות שמעה את זה רשמה לעצמה עוד כמה התפרצויות, היא ריווחה לפקידת הסעד שקבעה שאמור לי להיפגש עם ילדי".

ואיך אלישבע שינתה את רוע הבזרה?
"היא התחילה לטפל בנו על תקן מטפלת משפחתית ופקידת סעד בכירה למרירי רין. היא עשתה לילדים טקס היכרות איתי וסיפרה פרטים מחיי שהפתיעו אותם. היא קבעה חוקי משחק, למשל שלא מרימים ידיים ולא מקללים. לימדה אותם איך להביע כעס, אכזבה, איך לתכנן איתי רברים. היא הציעה שאקח אותם למשחקים של מכבי ת"א, שזה היה החלום של אחד מהם - מה שעוד לשבור את הקרח. הבנדר וזביל את הסרבנות והשני נגדר".

וזריריך: "עשיתי איתם טיפול משפחתי אקספריסיבי וראו ממגרת. נגענו בכך שהם כועסים על הנכות שלו ועל שנמנעה מהם ילדות נורמלית. ששון ככה - וזה גרם להם להתעצב ולגלות כלפיו אפתיה. באחת הפעמים הם עזרו לו להיכנס למעלית. בהדרגה חודש הקשר עם משפחתו. "במקרה של אחים, בדרך כלל הבכור מוביל את מהלך הסרבנות והצעירים הולכים בעקבותיו. מדהים לראות שאפילו תינוקות וילדים בגיל הרך מפתחים סרבנות קשה שמתבטאת בבכי, קושי בפרידה מהורה המשמרן, ואפילו תגובות זרדה".

מוחי המלצתך?
"לטפל בעייה מוקדם ולא לחכות שהילד יגרל והסיפור יתקבע עם סימפטומים של אלימות, התנגדות, היפוך סמכויות. קשה מאוד להביא מתבגר לטיפול כשהוא מביע את רצונו להיות עם הורה המגבר. והכי חשוב - לא להסס לפנות לערכאות משפטיות, להתגבר על הקושי הנפשי הכרוך בכך ולהבין שאין צורך לסבול ולהשלים עם המצב".

